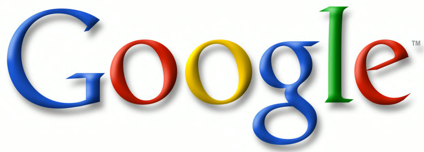

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

PIKLER GYULA

A „Jus" Szó Eredete és Fogalmi és Nyelvi Rokonai.

1898

HUN
010
PIK

HARVARD
LAW
LIBRARY

Digitized by Google

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

Digitized by Google

A „JUS" SZÓ EREDETE

ÉS

FOGALMI ÉS NYELVI ROKONAI.

IRTA

PIKLER GYULA

A JOGBÖLCSELET TANÁRA A BUDAPESTI EGYETEMEN.

(KÜLÖNLENYOMAT A JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNYBŐL.)

BUDAPEST.

KIADJA POLITZER ZSIGMOND.

1898.

HUN
010
PIK

Kapható,
POLITZER ZSIGMOND és FIA
könyvkereskedésében
Budapest, IV. Kecskeméti-ucca 4.

Digitized by Google

For T1
P

6/9/31

Franklin Társulat nyomdája.

Digitized by Google

I.

(Bevezetés.)

A *jus* szó egyik legrégibb és a római jogot tárgyaló könyvekben meglehetősen elterjedt etimológiája az, a mely azt *jubeo*-val hozza kapcsolatba és annak *jussum* alakjából származtatja. A fogalmi összeköttetés, a melyre ezen etimológia alapittatik, abban áll, hogy a jog parancs.+ A nyelvfejlődési folyamat, a melyet ezen származtatás föltesz, vagy az, és ez a gyakoribb nézet, hogy a *jussum*-ból *jus* rövidités, illetőleg az utolsó szótag elhagyása által lett, vagy az, hogy a *jussum*-ból *justum* és abból azután *jus* keletkezett.

Egy másik, a római jogi müvekben sokkal kevésbé elfogadott nézet a kérdés tárgyát képező szónak *jungo*-val, a *ju*, *jug* tővel, mely kapcsolást jelent, (*jug*-um, iga s egyebek) való rokonságát vitatja. E nézet rendesen arra a fogalmi alapra helyezkedik, hogy a jog kötelék, a nyelvi fejlődés közelebbi megjelölésével pedig rendszerint — legalább a mennyire a római jogi munkákban kifejtve van — adós marad. Ugy ezen okból, mint a fogalmi kapcsolat kevéssé tetszetős voltánál fogva terjedt el kevésbé ezen elmélet mint az előbbi.

Ujabb ideig a *jus* szónak más magyarázata tudtommal nem kiséreltetett meg, mint e kettő, mely *fogalmilag abból indul ki, hogy az parancs, illetőleg kötelék fogalmát rejti magában.* A fentebbi két etimológián kivül ujabb ideig csupán még Ulpianus-é volt ismeretes, a ki a *jus* szót egy-

\+ «A kezdetleges felfogás szerint a jog (ius) nem más, mint a közhatalom parancsolata (iussus, iubere).» Vécsey, A római jog külső története és institutiói, 110. l.

Digitized by Google

szerüen *justum*-ból eredteti, a nélkül, hogy tovább menne — a mi etimológia nevét nem érdemli meg. Mint dr. Esterházy Sándor, a ki a *jus* eredetének kérdésével sokat foglalkozott, mondja (A bölcsészeti jogtudomány kézikönyve I. 1897. 119. l.): «Az ujabbkori nyelvészek a *jus*-t előbb a *ju-* vagy *jungo*-ból származtatták, a jelenleg uralkodó közönséges nézet szerint azonban a *jus* a *jubeo*, *jussum*-mal egy közös törzsből származik. E modern vélemény, helyesen értelmezve, nemcsak hogy nem ellenkezik az Ulpianus-féle szószármaztatással, de sőt kiegésziti azt. A *jubeo*, *jussum*-ból származik a *justum*, a *justitia*; a *justum*-ból pedig rövidités által a *jus*. Ugy a mint Sotus mondja: ‚Crediderim per apocopen, hoc est amputationem syllabæ, in fine dictionis justum, dictum esse jus . . .‘ Vagy a mint Isidorus mondja, hogy: ‚Jus dictum est, quia est justum‘».

A divó két származtatás közül a második a fent emlitett okoknál fogva reám soha sem tett benyomást. Az elsőt, a *jubeos*-t azonban, Esterházy-val ellentétben, mindig teljesen lehetetlennek tartottam. Hogy a *jus* szó egyszerü rövidités utján eredt legyen *jussum*-ból, az mindig ellenkezni látszott előttem mindazzal, a mit szavak fejlődéséről tudunk. És épen oly lehetetlen, hogy a *jus justum*-ból származott legyen. Sokkal valószinübbnek tünik fel, hogy a *jubeo* és *jussum* — és egészen természetesnek, hogy a *justum* eredt legyen a *jus*, *juris* szóból, utóbbinak tökéletes analogonjai levén *robur*, *roboris*-ból *robustum*, vagy *honos*, *honoris*-ból *honestum* stb. Az ellenkező elmélet egészen olyan, mintha például valaki a magyar *szak* szót, mely részt jelent, a *szakitani*, *szakadni*, *szakasz* és *szaggat* szavakból magyarázná és nem megforditva, a mi egyedül helyes.

Elégedetlen levén igy az uralkodó magyarázatokkal, magam kezdtem a kérdésen gondolkodni. Nem állván rendelkezésemre behatóbb nyelvészeti ismeretek, mint a közönséges, átlagos latin tudás, nem nagyon reméltem, hogy valamilyen eredményhez jussak. Azonban egy etimológiának némi halvány lehetőségéhez már ezen ismeretek segélyével is elérkeztem, igaz, hozzájok véve más, nem régibb, de ujabb, nyelvekre vonatkozó, — bár szintén nem nyelvtudományi — ismeretei-

Digitized by Google

met; ismereteimet arról t. i., mily fogalom rejlik ezen nyelveknek a jogot jelző szavaiban. Ezen eredmény, a mely különben csak egy nyomot árult el, fölötte problematikus volt ugyan, de arra ösztökélt, hogy annak megerősitését szakszerü nyelvészeti munkákban keressem. Azt találtam, hogy a nyelvészek ujabb időben meglehetős egyértelmüen másutt találják a *jus* eredetét és különösen fogalmi alapját, mint a jogi könyvek. Csupán két jogi könyvet találtam, a mely a nyelvészek kutatásait helyesen értékesitette. És az eredmények egyszersmind azt mutatták, hogy legalább a fogalmi, de talán a nyelvészeti nyom is, melyre magam bukkantam, helyes volt. Csak talán, mert e nyelvészek alaposabb módszere inkább azt mutatta, hogy okoskodásomban, a mennyiben szorosan a latin etimológiára vonatkozik, csupán szerencsés véletlen és nem jogosult levezetés vitt a helyes fogalmi nyomra.

Mindazonáltal bátorságot veszek magamnak arra, hogy először tisztán saját gondolatmenetemet közöljem. Először: mert, mint jeleztem, teljesen kizárva nincs, hogy nyelvészeti tapogatódzásaim, összekötéseim helyesek. Másodszor: mert ha igazam volt, ugy kivánatos, hogy azon nyelvi és fogalmi kapcsolatok, a melyeket feltettem és a melyeket a nyelvészek tekintetbe nem vesznek, a nyelvészeknél talált származtatástól függetlenül kifejezésre jussanak és kitünjék, hogy már azok önmagukban is helyes nyomra képesek vezetni. Ez az oka azon személyes előadási módnak is, a melyet az imént követtem és a következő szakaszban is követni fogok és a melynek különben helye nem volna.

II.

(*Föltevés.*)

Keresve latin szókincsemben a *jus* szónak a jog-on kivül egyéb jelentését, a mely talán annak eredeti értelmére és ezen uton, t. i. a benne rejlő gondolatmenet fölfedése által, származására világot vethet, természetesen mindenekelőtt azon a tényen

Digitized by Google

akadtam meg, hogy teljesen ugyanazon szó, a magánhangzó ugyanazon méretével és ugyanazon declinatióval *levest* is jelent. Ezen fogalom ugyan a lehető legtávolabb fekszik a jog fogalmától, de azért e kapcsolatnál mégis egy perczig időztem; mert már egészen másutt is találkoztam azzal a ténynyel, hogy egy a joggal összefüggő fogalom és az étkezés fogalma hasonló szavakban lel kifejezést.+ Azonban ezen különös összeesés további nyomra nem vezetett. Fogjuk látni, hogy mások a jogot és a levest jelentő *jus* nyelvi és fogalmi ugyanazonosságát állitják.

A *jus* szónak harmadik értelmére nem emlékeztem és igy a szónak esetleges származékaira tértem át, olyanokra, a melyekben a *jus* kevésbé kétségesen és homályosan foglaltatik, mint *jubeo*-ban és *jungo*-ban. *Jurare* keltette fel figyelmemet, mely elutasithatlanul *jus*, *juris*-ra mutat. Mi értelme lehet a *jus*-nak e szóban, a minél fogva az esküt elent? E kérdés megoldása egy ideig meglehetősen az egész problema nyitjaként tünt fel előttem, mert valószinü, hogy a *jus* itt ősibb, eredetibb értelemmel bir, az eskü fogalma és egyáltalában az istenekre vonatkozó fogalmak az igen kezdetlegesekhez tartozván. Utbaigazitásul e kérdés tekintetében azon általánosan ismert tény kinálkozott, hogy az istenekre

+ A magyarban ugyanis a büntetés és bünhődés kifejezésére két szó is van, a mely oly tövekből származik, a melyek étkezést is jelentenek, t. i. meg-*tor*-olni és meg-*lak*-olni. A fogalmaknak e kétszeri találkozása aligha lehet véletlen és fogalmi kapcsolatra mutat. Talán arra az adatokkal igazolt tényre, hogy kezdetleges népeknél a bünhődés és kiengesztelés egyik neme az, hogy a büntettes lakomát ad. Erre a fogalmi alapra különösen az (eredetileg valószinüleg engesztelő halotti) torral való találkozás mutat. Aligha helytelen nyomon nem jár a Szarvas-Simonyi-féle Nyelvtört. Szótár, mely a megtorlást a torol szó *ausstossen*, *eructo* értelméből származtatja. Hogy lehetne e föltevés mellett az ige azon szóvonzatát megmagyarázni: valakin valamit megtorolni? E szóvonzat egyezik a következővel: valakin valamit megvenni és inkább a mi magyarázatunk mellett szól. «Meglakolsz még ezért» pedig, ugy látszik, megfelel a következő kifejezésnek: «Megfizetsz még ezért». A megtorlás fogalmát a német Ver-*gelt*-ung szóval forditja, mely általánosabb értelmü szó végső sorban szintén értékre mutat vissza. Valószinünek tartom, hogy vannak a magyaron kivül más nyelvek is, a melyek a bünhődés és az étkezés fogalmait rokon szavakkal fejezik ki.

Digitized by Google

vonatkozó cselekedetek legősibb formájukban többnyire adományozást, áldozatot, vagy legalább is igéretet jelentenek. Ebben az irányban kerestem is a *jus* szó értelmét, de ez sem vezetett tovább. Nem látszott különben kizártnak, hogy a *jurare*-ben a *jus* a joghoz egészen hasonló értelemben szerepel, mert a promissorius eskü is követendő szabály. Ha ez a *jurare* eredete, akkor a *jurare* nem is vezethet nagyon a *jus* eredetibb értelmének és származásának megállapitására.

A *jurare*-n kivül a latinban tudtommal nincs más szó a melynek a *jus*-ból való származása ily átlátszó lenne és a melyben a *jus* még nem (mint például *judex*-ben) szorosan jogot jelentene. És igy én is egyéb oly szavakat kerestem, a melyek a *jus*-szal csak oly homályosabb módon, oly kevés hanggal függnek össze, mint (a fent idézett vélemények szerint legalább) *jubeo* és *jungo*, de a melyeknek a *jus*-szal való fogalmi kapcsolata tetszetősebb. *Jucundus* ötlött eszembe. E szó világosan a *cundus* ismeretes melléknévi képzővel alkottatott és *kellemes* értelmével arra mutat, hogy a *ju* tő örömet, jót jelent. A *cundus* képző mindig cselekvést jelentő igékhez járul és igy ebben az esetben arra utal, hogy a szó első része egy *ju* igető, a melynek *megörvendeztetés* értelme van. E tő világosan meg is van *juvo*, *juvare*, *jutum* igében, a mely annyit jelent mint segiteni, tehát örömet okozni, bajt elháritani. Nem valószinü-e, hogy ezzel a *ju* tővel rokon a *jus?* Nem valószinü-e, hogy a *jus* jog értelméhez az által jut, hogy a jog a jó, a helyes, a czélszerü, az öröm, a béke, a bajnak, a viszálynak elháritása.

Más nyelvek e föltevést támogatják. A magyar *jog* szó, mint régi szövegekből kétségtelenül kiviláglik, *jó*-t és *jobb*-at jelent és annak a *jus* értelmében való használatát ma egyhangulag e fogalmi kapcsolatra viszik vissza. A germánoknál a jog, a jogos állapot szó értelmében *Friede* is használtatik. Például a király adta jog (igy a zsidóknak adott jog) *Königs-Friede*. A biró «*wirkt Frieden*». A vérdij *Fredus*. «Wird diese Richtschnur (d. Recht) eingehalten, so besteht der «Friede», d. i. die gegenseitige «Schonung» der Menschen. Daher auch «Friede» zu einem Namen des Rechts

Digitized by Google

wird», mondja Amira (H. Paul, *Grdr. d. german. Philologie.*) *Friede* pedig a *freuen*-nel rokon törzsből származik (a mint másfelől a *pacari*, *pacisci*, *pax* szavaknak megfelelő gót *faginôn fahêds* szó örömet jelent). «*Pax*, *pacare*, *pacisci* stimmen zum goth. *fahêds*, *gaudium* [értelmében], zu *faginôn* [értelme :] *gaudere*, weil *Friede auch Freude*, *Ruhe*, *Wonne ist*. Höherer Zusammenhang mit *frei* und *froh* kann nicht wohl geleugnet werden. *Friede* alliteriert mit *Freude* und beide Wörter sind innerlich verwandt ... Er *(Friede)* muss sich also auch berühren mit *froh*, *freuen* und *frauga*, *herr*.» (Grimm, *Wörterbuch*, *Friede* a.) A germán biró továbbá a joglátó gyülésen következő szavakkal parancsol engedelmességet és békét: «*Ich gebiete Lust und verbiete Unlust.*» +

Ime a magyar és a német nyelvben is a jog és engedelmesség a jó és az öröm fogalmával kapcsolatos. De maga a *Recht* szó is a *recht*, a *kellő*, a *jó*, végső sorban az *irányitott*, a *kinyujtott*, a *hely-es*, a *helyesen irányzott*, az *egyenes*, a *derék* tágabb fogalmából vált ki és e fogalmi kapcsolat van a francziában és olaszban is, *droit* és *diritto* is ugyanazon *rectus* (regere) tőből eredvén. A végső gondolat a jog e megjelöléseiben az irányitás, az egyenesség, a kinyujtás fogalma. (A *dexter* értelmében való használat későbbi, mint a *jó* értelmében való.) És érdekes, hogy ugyanily érzéki kellemességre, tetszetősségre mutat vissza a *froh*, a melylyel a *Freude* (Fro-ude), *Friede* rokon. Mert *froh* régen annyit is jelentett mint *gyors*, és kétségtelen, hogy ezen érzéki fogalomra vezetnek vissza végső sorban *frisch* és *frei* is, épugy, a mint az angol *glad* «vig» tulajdonkép ugyanaz,

+ E formulában a *Lust* szót némely jogtörténészek *csend*-re magyarázzák (angol *listen*, hallgatni, nem ugyan *tacere*, hanem *audire* értelmében); ámde ezen értelmezés aligha helyes, minthogy nem nagyon teszi érthetővé az *Unlust* használatát. Mi azt hiszszük, hogy e két szó a formulában *kedvet* és *kedvetlenséget* jelent, a mi mellett a felhivás vagy azt parancsolja, hogy a jelenlevők egymásnak jókedvet és ne kedvetlenséget okozzanak, vagy azt, hogy a jelenlevők szivesen, ne pedig kelletlenül engedelmeskedjenek. E két magyarázat közül ismét az elsőt tartjuk valószinübbnek és ezen értelemben idéztük a szövegben a formulát azon tény egyik példájául, hogy a jog és öröm fogalmai a legkülönbözőbb nyelvekben összefüggnek.

Digitized by Google

a mi a német *glatt* «sima», tehát akadálytalan, könnyü járásu.

Jus tehát, ha a *jucundus*-on elinduló etimológiai nyom helyes, eredetileg a *jót* jelentené épugy, mint a magyar *jog*, vagyis ugyanazon fogalmi alapon nyugodnék, mint a fentebb emlitett nyelveknek a jogot kifejező szavai. És ebben az esetben érdekes, hogy a *kellemes* szónak, a melylyel a *jucundus*-t rendesen forditják, első szótagja, vagyis töve, szintén ugy az örvendetesnek, a jónak (a kellőnek), mint az imperativnak képzetét fejezi ki, a mi abból a reális tényből származik, hogy az emberek által fentartott szabályok a valóban szükségest, a jót a czélszerüt czélozzák, azt, a mi az embernek természet szerint kell. Ezen nyomon azután — kissé merészen — tovább menve *ju-bere* ugy tünik fel, mint a mely *jus*-ból származhatott; eredeti alakja *talán ju-habere*, a mint *prae-bere* és mások *prae-habere*-ből stb. származtak. *Jubere* ezek szerint annyit jelenthetne, mint a jót, az örömöt birni, uraskodni. És ez *talán* megint visszautal a német nyelvnek egy hasonló gondolatmenetére. Mert *froh* (frô, vrô) a germánban vidám és gyors mellett egyszersmind annyi mint: *ur*, és pedig az ur egyik legrégibb és legszentebb, talán csakis istenekre alkalmazott, neve. És ott van *frohn*, *fron*, mely *froh*-ból, a vidámból eredve urit és egyszersmind szentet, a legszentebbet jelenti. Igy például Niebuhr, a *fron* szó használatát megujitva, a *leges sacrosanctae*-t *frone Gesetze*-vel forditja. Mily meglepő, hogy *frohn*, az uri és *jubeo*, parancsolni talán ugyanazon gondolatmenetnek köszöni eredetét. Visszatérve eredeti kérdésünkre, a *jus* eredeti értelmére, érdekkel bir ránk nézve, hogy a feleletek, melyek a germán biró azon kérdésére, vajjon a törvényszéki ülés (a *jus*) helyesen jött-e létre, adatnak, *Frohn-Urteile*-knek neveztetnek és hogy a jogszolgáltatásban résztvevő és végrehajtó, későbbi közeg neve *Frohn-Bote*, mely szónak első szótagja tehát, ha a *jus*-ra vonatkozó föltevéseink helyesek, talán ugyanarra az alapgondolatra utal vissza, mint e latin szó. Annál inkább, mert a *Sachsenspiegel* glossája szerint ezen hivatalnok teendője a törvényszéki üléseken: «*dass er die leüt stille und heische sy vor und frone sy*». (Eckert, *Fronbote.*) Ime, a *fronen*

Digitized by Google

mint ige, a melynek ha ugyan föltevésünk helyes, alapgondolata talán ugyanaz, mint a *jubeo*-nak.

Persze a kapcsolat ellen, melyet föltettünk, jelentékeny nehézségek merülnek fel. A *juvare* igéből következtetve, a *jucundus*-ban levő *ju*-nak továbbképzési alakja *juv*, mig a *jus* továbbképzési alakja *jur*. De ime a *jus* összetételekben nemcsak mint *jur*, hanem mint *ju*, tehát a *juv*-hoz közel álló és a *jucundus*-ban foglalttal azonos, formában is feltünik, nevezetesen a legfontosabb összetételek egyikében a *ju-dex*-ben és származékaiban. Továbbá, ha a *jus*-nak az örömöt, a jót jelentő *ju* tővel való összekapcsolása *fogalmilag* tetszetősebb is, mint a parancs és a kötelék fogalmából való levezetése, nyelvészetileg nem szintén nagyon problematikus-e? Nem kellene-e magának a *jus* szónak, (mint a hogy azt a *jog*, a *recht* és a *Friede* szónál találjuk) öröm, jó értelmében is fellépnie, ha föltevésünk helyes? Azonban ilyesmiről nem tudunk. De a fogalmi kapcsolat tetszetős volta arra buzdit bennünket, hogy képzettársitási apparátusunkat megeröltessük. És ime, ha *jus* ily értelemben nem is ismeretes, felmerülnek emlékezetünkben a következő román szavak: olasz *gioia*, franczia *joie*, angol *joy*, a melyek mind örömöt jelentenek. Továbbá *jouir* és *jouer*, örülni és játszani. Miknek származékai ezek? Vajjon *gaudiumnak*-e? Miért puhult volna meg a *g* az *a* előtt? Az *a*, *o* és *u* előtt való latin *g*-nek megpuhulása a román nyelvekben egészen kivételes. Ott van továbbá a *gioviale*, *jovial* szó, mely vigat jelent és sokkal kevésbé mutat vissza *gaudere*-re, mint ama latin *ju*, *juv* tőre, amely *jucundus*-ban és *juvo*-ban van. Igaz, hogy a *gioviale*-t *Jovis*-ra is visszavezetik, majd a jupiteri jókedv fogalmi alapján, majd a Jupiter bolygó kedvező hatásának astrológiai tanára utalva, de ez (kivált az első magyarázat) csak nem tetszetős etimológia!

Ismételve keresünk a latinban szót, a mely örömöt jelent és a mely e szavaknak létet adhatott. *Jocus*-ra akadunk. Származhatnak-e ama román szavak ettől, illetőleg ugyanazon tőből, mint ez? És származhatik-e ez a *jo* kezdetü szó az eredeti *jus*-tól vagy *ju* tőből (a mint megforditva a német *Jux* (tréfa) kétségtelenül *jocus*-ból származott?) Nem látszik

Digitized by Google

valószinünek. Ez oly kérdés, a melyhez nyelvi ismeretek nem elégségesek, hanem nyelvészeti ismeretek szükségesek.

És nyelvtudományi ismeretek szükségesek annak megitélésére is, vajjon összes fönnebbi föltevéseink helyesek avagy legalább, hogy megengedhetők-e? Lehetséges, hogy a szakember előtt ismeretes nyelvfejlődési tények és törvények egészen kizárják a *jus*-nak *jucundus*-szal, *juvo*-val és *gioiá*-val, *jocus*-szal stb. való rokonságát. Az etimológia a szakemberre nézve is igen-igen sikamlós talaj, a dilettáns pedig annak terén egészen nevetséges tévedésekbe szokott esni. Különben is csak kezdete egy etimológiának, ha hangbeli és fogalmi rokonságot mutatunk ki; az etimológia csak akkor van befejezve, ha ki tudjuk mutatni, mily hangfejlődési törvények szerint állt elő egyik szóból a másik. Másfelől azonban lehetséges, hogy a görögben vagy a szanszkritben egy a *jus*-nak egészen megfelelő szó létezik, a mely a *jót*, az *örömöt* jelenti. Pillantsunk tehát bele egy-két indo-európai összehasonlitó nyelvtudományi és egy-két indo-európai összehasonlitó jogtudományi munkába, a milyenek ujabb időben már léteznek (Leist, Bernhöft, Ihering).

III.

(Irodalom.)

A nyelvészek előtt általánosan ismeretes, hogy a *jus* helyett a régi latin nyelv *jous*-t használt.

Forcellini hires, de még 1839-ből, a mai indo-európai nyelvtudomány előtti időből származó szótára *(totius latinitatis lexicon)* szerint «Antiquissimi [a többes számban] *jousa* dixerunt (quippe *jous* per diphthongum pluries scribitur in vetusto marmore ap. *Mur.* 582. et al.) nec litteras geminabant, nec utebantur littera canina R.»

Forcellini szerint *jus* «*a jubeo*» származik, «quia jubetur ab eo, qui summam habet potestatem». A leves-*jus*-nál azonban azt a fogalmilag kényszeredett etimologiát emliti, a mely azt *juvo*-ból azon a czimen származtatja, mert a leves üdit.

Digitized by Google

A *jocus*-t a legnagyobb határozottsággal a *juvo*-ból származtatja. «Derivant alii a ἰάκχος vel ἰάχος, clamor, alii a *juvo*. Hoc unice probandum: *jocus* enim a *juvare* eodem modo factum, quo *focus* a *fovere* et *nix*, *ninguis* a *nivere*.»

Vaniček jónevü etimológiai szótárának *első kiadásában* (*Etymolog. Wörterb. d. lateinischen Sprache*, Leipzig 1874) következő etimológiát találjuk:

«W[urzel]: *Ju*, *jug*, *judh* (*ju-b*) verbinden, mischen.» Ebből származik szerinte «*Jus* (= jou-s, das bindende) Recht, Gesetz, Gericht, *jus* (Brühe), *jug-um* (Joch).» — *Juvo* és *jucundus* nem szerepel e kiadásban, a mely tehát, mint látjuk, a *jus* szót a *ju* tőből azon fogalmi kapcsolat révén származtatja, hogy a jog kötelék.

A második kiadásban már két *ju* tő szerepel.

1. «*Ju* (wahren, wehren), sanskrit *ju*, fernhalten, bewahren, ver-, abwehren. Ebből származtatja a következő szavakat: *juv-are*, helfen, fördern, unterstützen, erfreuen; *ju-cundus*, förderlich, erfreulich.»

2. «*Ju*, *jug* binden, verbinden, mengen, sanskrit *ju*, anbinden, *jug* schirren. Ebből ered e kiadás szerint is: «*jaus*, *jous*: *jus*, (*juris*) Gemenge, Brühe; *jus* (*juris*) Fug (vergleiche Sanskrit: jōs, Wohl) = Recht, Gesetz; *jugum*, *ju-dh* (= *ju-b*)*jubere* (älter: joubere).»

E kiadás tehát két *ju* tőt különböztet meg, a melyeknek egyike elhárítást, másika összekötést jelent és amabból származtatja *juvo*-t és *jucundus*-t, emebből *jus*-t ugy *jog*, mint *leves* értelmében. A fogalmi alap azonban, a melyre utal, már nem az, hogy a jog kötelék, hanem az *illesztés*, az *illik* fogalma általában, és felemliti a sanskrit *yós* szót is, mely jót jelent. A gondolatmenetet, mely ezen összeállitásban rejlik, meg fogjuk érteni Benfey Theodor, hires német nyelvész alább idézendő értekezéséből, a mely után Vaniček ezen uj kiadása szemmelláthatólag indult. Itt még megjegyezzük, hogy Vaniček a *jocus*-t *jaceo*-ból származtatja, a *dobálás* fogalmi kapcsolata révén.

Benfey fentjelzett értekezése (*Jubeo und seine Verwandten. Abhandlungen d. kgl. Gesellsch. Göttingen 16. 1872.* — Külön lenyomatban is) a *jubeo* ige etimológiájával foglalkozik és

Digitized by Google

mivel azt **jus-beo*-ból, illetőleg **jous-beo*-ból + származtatja, a *jus*, eredetileg *jous* származását is tárgyalni kénytelen.

Érdekes ránk nézve mindenekelőtt néhány régebbi etimológia, a melyről Benfey megemlékezik. Igy azt találjuk hogy *jubeo*-t már Scaliger és Corssen nyelvészek is *jus-habeo*-ból vezetik be, azt mondva, hogy annak eredeti értelme: ‚*Recht haben.*' Ezen származtatás ellen Benfey a következő ellenvetéseket hozza fel: Ezen esetben 1. a jus *s*-ének *r*-ré kellett volna változnia; 2. a *perfectum*-nak *jubui*-nak kellene lennie. 3. A *habeo* sohasem tevődik össze főnévvel; 4. a *jubeo* értelme *Recht setzen*. De megengedi Benfey, hogy ezen ellenvetésekkel szemben több kifogás tehető. Azok szerinte mégis kétségessé teszik ezen etimológiát és megengedhetővé másnak keresését.

Egy másik magyarázat a Wilbrandt-é. Szerinte *jŭvare* és *jŭbeo* ugyanazon *juv=jub* tőnek cselekvő és benható alakja; az egyik *gut sein*, a másik *gut heissen* és analógok az ily kettős alakokhoz, mint *sedare—sedere*, *placare—placere*. A fő-kifogás, a melyet Benfey ezen etimológia ellen tesz, hogy nem magyarázza meg, miért volt az ige alakja *joubere*, (a mi kétségtelen, mert *ioubeatis*, *iousisset* stb. ránk maradt); jŭvo *u*-ja t. i. szerinte aligha volt valaha hosszu, vagy *ou*.

Benfey etimológiája jubeoról, illetőleg a feltevésszerü **jousbeo*-ról mindenek előtt a jous=jus kérdésére visz át.

«A mi *jousbeo első részét, t. i. a *jous*-t illeti, ugy a sanskritban, az ó-baktriaiban és a gótban oly szavak sorakoznak melléje, a melyek alig kétséges módon kapcsolódnak vele össze és egy alapalakra vezethetők vissza.» Már Kuhn azonositotta a latin *jus=jous*-t a sanskrit *yós*-szal. Justi rámutatott az ó-baktriai *yaos*-ra, a mely e szavak kétségtelen, szabályszerü változata. Fick ezek mellé állitotta a gót *ïus*-t, mely *jó*-t jelent; később azonban e magyarázatát visszavonta és e szót a görög ἐὐ-val = ϝεσυ-vel azonositotta.

«Das lateinische *jous* — mondja Benfey és a továbbiakat jobb lesz eredetiben idézni — vereinigen sich alle Etymologen

+ Az etimológusoknál a csillag azt jelenti, hogy nincs rá adat, hogy a vele megjelölt szó létezett, az csak föltétetik.

Digitized by Google

von dem Verbum abzuleiten, welches im Sanskrit und Altbaktrischen *yu* lautet und im ersteren in derselben Bedeutung erscheint, wie das daraus weiter entwickelte und auch noch im Griechischen, Lateinischen und Litauischen als Verbum erhaltene grundsprachliche *yug*, sanskr. *yuj*, nämlich ‚anbinden, anschirren'. Sieht man, wie im Sanskrit das Passiv (eig. ‚angebunden werden', medial ‚sich anbinden, anfügen') die Bedeutung ‚passen, zukömmlich sein, *recht* sein' annimmt, das Participium pf. pass. *yukta*, passend, ‚recht' bedeutet, das Abstrakte *yukti* ‚Angemessenheit, richtige Weise, Fug', ferner wie im Deutschen mit ‚fügen' das Wort ‚Gefüge' und das dem Recht so nahe stehende, fast damit identische ‚Fug' zusammenhängt, so kann man unbedenklich annehmen, dass aus *yu* ein Wort hervorgehen konnte, welcher, wie im lat. *jous*, die Bedeutung ‚Recht' erhielt. Danach würde als altlateinische Form ein *jouos* oder *jovos* aufzustellen sein, dessen Übergang in *jous* ohne Anstand angenommen werden darf, obgleich ganz entsprechende Beispiele im Lateinischen mir nicht bekannt sind.

«Im Sanskrit erscheint nur die Form *yós*, und zwar im Sinne des Nominativus oder Accusativus Singularis . . . . .

«Wie sich das Wort nur in diesen zwei gleichlautenden Casus erhielt, so ist seine eigentliche Bedeutung früh aus dem Sprachbewusstsein geschwunden. Dies ergiebt sich aus den Erklärungen, welche sich bei Yaska und Sayana zu Vedenstellen vorfinden. Zwei beruhen nur auf Etymologie und zwar auf Ableitungen von den beiden Verben *yu*, welche im Skr. in zwei einander ganz entgegengesetzten Bedeutungen erscheinen, nämlich das eine schon erwähnte in der Bedeutung ‚verbinden' und ‚mischen', das andere in der Bedeutung ‚abhalten, enfernen'; demgemäss erklärt Sayana *yós* bald durch die Bedeutung ‚Abwehrung', die auch Yaska anführt, bald durch die von ‚Hinfügung, Spendung', und selbst ‚spenden' mit willkürlicher Supplirung von Genitiven, welche das was abgehalten wird (z. B. Gefahren, Leiden) oder gespendet wird (Freuden) ausdrücken sollen. Neben diesen augenscheinlich nur etymologisch begründeten Bedeutungen hat Sayana aber noch eine dritte: ‚Freude', die, da sie nicht gut etymolo-

Digitized by Google

gisch zu begründen ist, auf den ersten Anblick traditionell zu sein scheinen könnte. Dafür könnte auch der Umstand sprechen, dass *sie in allen Stellen einen passenden Sinn gewährt.* Denn das Wort erscheint nur, wo Segen erfleht wird. Aber eben diesen Umstand macht wiederum zweifelhaft, ob eine bestimmte Tradition in dieser Erklärung zu erkennen sei. Denn dass das Wort eine derartige Bedeutung haben möge, lässt sich aus den Stellen, in denen es vorkömmt, vermuten und so haben auch die neueren Übersetzer und Ausleger zu ähnlichen Auslegungen gegriffen. Das Petersburger Wörterbuch giebt die Bedeutung ‚Heil, Wohl' u. A. ähnliches. . . . Doch ist die eigentliche Bedeutung, welche das Wort im Sanskrit ursprünglich hatte, schwer mehr mit voller Sicherheit herauszubringen; sie scheint schon früh sehr weitschichtig geworden zu sein» . . . . Bármilyen is legyen azonban e szó értelme, igy végzi e szakaszt Benfey, a *yós*-nak a *jous*-szal való azonossága nyelvészeti okokból kétségtelen.

«Das altbaktrisch *yaos* entspricht regelrecht dem sanskr. *yos* . . . . Wie skr. *yós*, erscheint auch dieses als Indeclinabile einzig in dieser Form . . . . Justi fasst es als Adverb auf und giebt ihm die traditionelle Bedeutung ‚rein'; diese tritt auch in der Zusammensetzung *yaozh-da* und deren Ableitungen entschieden hervor und wir werden daher keinen Austand nehmen, sie im Allgemeinen auch in *yaos* anzuerkennen . . . . Die Bedeutung Reinheit würde sich aus der für lat. *jus* und skr. *yós* zu Grunde gelegten Angemessenheit, das Angemessene, Richtige dadurch erklären, dass für den Bekenner der zoroastrischen Religion, in welcher Reinheit die hervorragendste Stelle einnimmt, eben diese das Richtige, das Rechte κατ' ἐξοχήν ist.» De *yaos* az óbaktriaiban egyszersmind áldás, szerencse, boldogság.

Hogy a gót *ïus* ‚jó' *yós*-szal és *yaos*-szal egy eredetü, az Benfei szerint nem valószinü, de nem is lehetetlen.

«Bezüglich des Verhältnisses der Bedeutung ‚gut' zu dem Verbum *yu* ‚binden, fügen' bedarf es keiner Bemerkung; sie vermittelt sich durch althochdeutsch *kafokin* ‚apta' von *foggan* (fügen), durch das Adjectivum *recht* im Verhältniss zu dem Substantivum *Recht* und erhält zu allem Überfluss eine

Digitized by Google

entscheidende Analogie in der trefflichen Etymologie vom goth. *gôda* ‚gut‘, griech. ἀγαϑος und verwandten, welche wir Deeche verdanken; durch sie ergiebt sich, dass auch diese Wörter von einem Verbum abgeleitet sind, welches in der Grundsprache *ghadh* lautete und wohl ursprünglich ‚fest gefügt sein‘, dann ‚fest fügen‘ (vgl. noch unser *gatten)* ‚fest halten‘ bedeutet, so dass diese Ausdrücke für ‚gut‘ ebenfalls aus oem Begriffe ‚fügen, aptum, esse‘ herausgegangen sind (gr. ἀγαϑος würde ein grundsprachliches *sa-gha-dha* wiederspiegeln).»

Jubeo-t, illetőleg *joubeo-t jus*-ból, illetőleg *jous*-ból, Benfey ugy származtatja, hogy felteszi, hogy ezen főnévhez azon ige járult, a melynek szanszkritben formája *dhâ,* a mely továbbá a görög τίϑημι-ban is foglaltatik és a melynek értelme ‚*machen*, setzen, festsetzen‘. A *dh* a latinban *b*-vé változott át, a mi gyakori fejlődés. Az ige multja szerinte valaha ugy hangzott, hogy jousbsi. Jubeo tehát szerinte tulajdonképen összetett szó. «Die eigentliche Bedeutung des lateinischen *jousbē* ist ‚rechtsetzen, als Recht hinstellen‘, so wohl ursprünglich mit *legem;* dann ‚verfügen‘; bei Personen ‚zu Recht bestellen, wählen‘, z. B. *regem, tribunos;* dann ‚in Bezug auf jemand als Recht hinstellen‘, daraus einerseits ‚berechtigen‘, z. B. *jussus possidere* ‚berechtigt in Besitz zu nehmen‘, oder ‚in Besitz zu haben‘, was noch bei den Juristen unentschieden, und andererseits, verpflichten, befehlen‘ u. s. w.»

A *ju*s felmenőire vonatkozó szakirodalom ismertetése után nézzük, mit mondanak a nyelvészek azon szavakról, a melyekben lemenőit véltük találni.

Gioia-t, *joie*-t, *jouir*-t és *jouer*-t rendszerint gaudium-ból szokták levezetni. Igy például a Ditz-féle hires szótár *(Etim. Wörterb. d. romanischen Sprachen)*, Brachet, *Dictionnaire ètymologique de la langue française*, továbbá Scheler *Dictionnaire d'étymologie française.* De mig az utóbbi ugyanezen tőből származtatja a *joyau* t (ékszer) is (német *Juwel)*, addig az előbbi ezt már jocus-ból származtatja és *középkori latin szöveget is idéz (*tours-i Gergelytől), *a melyben ékszer értelmében* jocale *fordul elő*, a mi szerinte különben ily értelemben gyakran használt szó. Ujabban pedig ellenzék támadt

Digitized by Google

a *gioia*, *joie* szavaknak *gaudium*-ból való származtatása ellen is és e szavakat is *jocus*-ra, illetőleg annak feltevésszerü nőnemü (népies) mellék alakjára viszik vissza.

Kőrting Gusztáv, (*lateinisches-romanisches Wörterbuch* 1896) a *gioia* és rokonainak következő etimológiáját állítja fel: «*Yŏcă (*jocus* mellékalakja), tréfa, öröm, *kedv* valószinü alapszava a következőknek: olasz *gioia*, provencei *joja*, öröm, ékszer, portugal *joia*. *A gaudia-ból való szokásos leszármaztatás aggodalmas*, mert **jauja*, **gauja*, nem létezik, mig *gaug*=*gaudium* és *jauzir*=*gaudere* létezik. A franczia *joyau*, ékszer is valószinüvé teszi, hogy *joja* legalább mint ékszer = **joca*. Ha ezen származtatás és a *jocus* tekintetében meg Forcellini fennebbi etimológiája helyes, — a *jòyau* tekintetében pedig e származtatás helyessége a Scheler által idézett középkori latin szöveg által, a melyre Körting csodálatosképen nem hivatkozik, kétségtelenül igazolva van — akkor ama szavak valóban *juvo*-val és *jucundus*-szal vannak rokonságban. Egyébként létezik egy ősrégi germán *jol*, *joel*, *jul* szó, mely örömöt és örömünnepet jelentett; ezt a nyelvészek már semmmikép sem a *gaudium*-ra szokták visszavezetni. E *jol* tőre mutat vissza — meglehetős általánosan elfogadott nézet szerint — a franczia *joli*, csinos, kedves («qui signific joyeux dans l'ancieu français», Brachet; «la signification première de cet ad était gai, joyeux, galant, qui est encore le sens de l'it. *giolivo*». Scheler.), *enjoliver*, vigadni, a melyet azonban mások egyenesen *jocus*-ra vezetnek vissza (joli = olasz *giulivo* vidám = **joculivus*.) +

A *gioviale*-ra nézve végre Scheler kétségbe vonja a Jupiter-ből való származást és azt *juvo*-ra vezeti vissza, mondván: «Je suis d'avis que la création de l'adj. *giovale* peut avoir été influencée par une fausse relation avec *giove*, *mais que le mot découle essentiellement plutôt du verbe* giovare (Latin

+ Némelyek a jol, jul, joel szót az ujjongást jelentő *jol* tőből származtatják (johlen, jauchzen, heulen). Ez azonban fogalmilag nagyon kényszeredett; nehezen érthető az is, hogy e feltevés mellett jol-ból joli származhatott legyen, a mi pedig igen valószinü. Ezen és egyéb okokból ezen etimológia aligha helyes és a jol-ban is valószinüleg ugyanazon örömöt jelentő tőt kell látnunk, a mely *jocus*-, *joie*-, *juvo*- és *jucundus*-ban van.

Digitized by Google

juvare), *qui signifiait, du temps de Dante, aussi bien «faire plaisir»*, qu'aider ou être utile. Ou bien y aurait-il au fond l'idée de juvénile et le mot serait-il issu d'un thême *giove*, jeune, comme *giovina, giovinetto*».

A nyelvészek után lássuk már most azon fentjelzett két ogi munkát, a melyek, mint mondottam, az ujabb nyelvészeti nézeteket már értékesitik. Ezek Leist *Graeco italische Rechtgeschichte* (1884) és Pulszky *A jog- és állambölcselet alaptanai.* (1885).

Leist (511. l.) Benfey-re hivatkozva elfogadja a *jus*-nak a sanskrit *yós*-szal való kapcsolatát. De visszautasitja azt, hogy *jus* már mint általában a jó, a helyes jutott volna a jog fogalmához. Szerinte az ólatin *jous* nem birt mindjárt azon «általános, elvont értelemmel, a melyet később nyert, hanem ezen általános értelem először egy közelebb fekvő, konkrét értelemből fejlődött ki. Tudvalevőleg még a későbbi történeti időben is *jus* szorosabb értelemben annyi, mint *a magistratus előtt való eljárás*. A legvalószinübb tehát e konkrét jelentőséget, mint régebbit feltenni».... «Yós wird am zutreffendsten mit ‚Heil' zu übersetzen sein. Damit steht dem yós das ayós, die injùria, als ‚Unheil', ‚Leid' entgegen. Die Veranlassung des richterlichen Verfahrens ist die Beleidigung, das zugefügte Unheil. Dem gegenüber ist das ‚Heil', dass mann nicht persönlich Rache ausübe, sondern dass man vor den Magistrat gehe, um hier ein geordnetes richterliches Verfahren einleiten zu lassen. Also dies *Verfahren von dem Magistrat* kann kurz *das Heil* genannt worden sein». Hogy az eskü latin neve *jus-jurandum*, azt Leist következőleg magyarázza: «Da aber das [a magistratus eljárása előtt] zu leistende Sacramentum, ein nothwendiges Stück den Einleitung des richterlichen Verfahrens war, so kann dieses Schwören auch mit dem Ausdruck «das zu heiligende Heil» bezeichnet werden sein. So mag man dahin gekommen sein, solches Sacramentum (und demgemäss dann wieder ähnliche Eide) als jus jurandum zu kennzeichnen». Leist különben (mint sokan mások is) arra utal, hogy a görög *δίκη* is a helyest jelenti, *δείκνυμι*-ból (mutatni) eredvén: szerinte az is «bedeutet die Richtung des Procedirens, also auch im engeren Sinne die *richtige*, heilsame, rechtmässige

Digitized by Google

Richtung des Procedirens». Vagyis a fent emlitett nyelvekhez a görögöt is kell adnunk, mint a melyekben a jogot jelentő szóban rejlő fogalom a jó, a helyes.

Pulszky az ujabb nyelvészet eredményét egy mondatba, illetőleg mellékmondatba foglalja össze (259 l.): «A latin jus... eredetileg összeköttetést és megfelelőséget kifejező gyökből származva, a rendes módon történtre vonatkozik...» Ezután áttér a *jus* különböző érett jelentéseire a jogi életben. Ezen előadásmód jellemző Pulszky könyvére, a mely bámulatos olvasottság és emlékezőtehetség gyümölcseit folyton ily nyomatéktalan rövidségben és azért szinte észrevehetetlenül adja elő. A fennebbi helyet e sorok irója nem egyszer olvasta, a nélkül, hogy az reá benyomást tett volna (annál inkább, mert a régebbi, a jognak köteléki minőségéből kiinduló, *jungo*-magyarázattal látszik azonosnak) és csak miután a kérdésen maga gondolkodni kezdett, lett az idézett *sorra* figyelmessé. Pulszky különben valamivel alább arra utal, hogy a jogot jelentő gót szó *ïusiza* egyszersmind a jót, a jobbat jelenti és megemlékezik a *recht*-, *droit*-, *diritto*-, *jog*-ról, de maga sem veszi észre, hogy a *jus*-ban rejlő «megfelelőség» ugyanaz a gondolat mint e «jó».

IV.

(*Eredmények.*)

Azon nyelvészeti irodalom tehát, a melyhez fordultunk, arról tesz tanuságot, hogy igazunk volt, midőn a *jus* eredeti értelmének, a melynek révén a *jog* értelméhez jutott, a *jó*-t az *öröm*-öt sejtettük. Láttuk, hogy a *jus*-t a nyelvészek a sanskrit *yós*-szal, az ó baktriai *yaos*-szal azonositják, a melyek a jót, az örömöt, az áldást, az üdvöt jelentik.

Mi e sejtelemhez azáltal jutottunk, hogy a *jus* tövét a *jucundus* és a *juvo* tövével azonosnak tettük fel és hogy figyelembe vettük, hogy más nyelvekben is a jogot jelentő szavak eredeti értelme a jó, a kellő, az öröm. E két gondolatmenetünk közül amaz első, nyelvészeti feltevésünket a szakirodalom, a melyet eddig idéztünk és a mely a *jus*

Digitized by Google

eredetével foglalkozik, *nem támogatja.* Láttuk, hogy Benfey szerint két *yu* igető van; ezeknek egyike annyit jelent, mint ‚abhalten, entfernen' és ebből ered Veniček szerint, a ki annak még a következő jelentéseket adja: ‚wahren, wehren, bewahren, verabwehren', *juvo* és *jucundus*; másika annyit jelent mint ‚verbinden, mischen' és ebből ered — mint Benfey mondja — «az összes nyelvészek» egyetértő véleménye szerint a *jus.* Nem ugyan annak a fogalmi viszonynak révén, hogy a jog kötelék, hanem azért, mert az összekötés ama fogalmából, a melyet a második *yu* ige jelent, származik a jó, t. i. az illő (ill-eszteni) fogalma.+

E szerint levezetésünk nyelvészeti oldala merő véletlenen alapulna és egészen jogosulatlan volna és csak fogalmi része birna jogalappal. Bele kell-e nyugodnunk ezen ítéletbe, a mely a szakemberek ama nézetében benfoglaltatik? Hogy velük vitázzunk, arra a kellő nyelvészeti szakismereteink egyáltalában nincsenek meg. Még sem hallgathatjuk azonban el, hogy fölötte meglepőnek találjuk, miszerint a két *yu* tő közül egyikből származzanak oly szavak, a melyeknek értelme

+ Hogy a különbséget ezen két nézet között lássuk, idézem Ihering *Geist d. röm. Rechts*-jéből a következő etimologiát (I. 4. Aufl. 218): «*Jus* — von der Sanskrit-Wurzel *ju* «verbinden» ... S. d. Weiteren *Pott.* Aus dieser Wurzel erklärt Pott auch das seltsame Zusammentreffen der zwei Bedeutungen von *jus* als Recht und Brühe. Im Lettischen findet sich nach seiner Angabe das Wort *jaut,* d. h. Mehl mit Wasser einrühren, *verbinden.* Unser deutsches «Jauche» ist vielleicht dasselbe Wort mit *jus* im Sinne von Brühe. Interessant ist die Verschiedenheit der römischen und griechischen Bezeichnung des Rechtsbegriffs. Beide Sprachen bedienen sich zu dem Zweck verschiedener Wurzeln; die griechische der Wurzel *dic,* δίκη, zeigen, von der in der lateinischen Sprache *dicere, digitus* u. s. w., letztere der Wurzel *ju,* von der das griechische ζυγόν, *jugum* stammt. Das griechische Wort entspricht unserem deutschen «Weise» und hat wie letzteres die doppelte Bedeutung von «Art und Weise» und die von Norm, Regel (wie im Deutschen z. B. die Gesangsweise). Δίκαιος ist seiner ursprünglichen Bedeutung nach der, der die Art befolgt, der Art-ige. Das beide Bedeutungen vermittelnde Moment ist das des Musters, Vorbildes; aus dem Vorbilde, der Präcedenz wird Brauch, Sitte, Recht. Die griechische Sprache fasst also bei ihrer Bezeichnung des Rechtsbegriffs das Moment des Hergebrachten, Üblichen ins Auge, die *Entstehung* aus der Gewohnheit, die lateinische Sprache die *Wirkung,* nämlich *die verbindende Kraft des Rechts.*»

Digitized by Google

,segiteni, megörvendeztetni, kellemes' és mégis a másik tőből származzék oly szó, a melynek értelme ,öröm, áldás, üdv', vagyis rokon ama szavak értelmével. Érdekes volna tudni, mit jelent az az állitás, hogy két hasonló hangzásu ige van. Egyforma vagy különböző igeragozási és továbbképzési tövei vannak-e a kettőnek? + Alakilag nem származhatik-e a *yós* a másikból is, ,üdv, áldás, jó' értelméhez az által jutván, hogy ,megóvás, védelem'? Iparkodtam e kérdésekre biztos feleletet kapni, de nem sikerült. Egy laikus pillantás után, a melyet a Grassmann-féle Rig-Véda-szótárba vetettem, ugy látszik, hogy a két ige továbbképzési alakjai különbözők és hogy *yós* kétségtelenül az összekötést jelentő igéből származik. *Merőben fogalmi alapon legvalószinübbnek látszik előttem, hogy a* jus *a jó értelmében az összekötést jelentő tőből azon a fogalmi alapon keletkezvén, a melyet Benfey megjelöl, nemcsak a jog, hanem a jó értelmében is átment a latin nyelvbe és azután ezen értelme alapján keletkezett jusból a* juvo *ige és ebből a* jucundus, *mig* jus *a jog szorosabb értelmét nyervén és abban sokat használtatván, előbbi általánosabb értelmét elvesztette. E szerint* juvo *nem az elháritást jelentő* ju *tőből származnék, mint Vaniček mondja, hanem* jus-*ból és végső sorban a másik, összekötést jelentő,* ju-*ból. Igy volna visszavezethető mind a három, a jó fogalmát magában rejtő és rokonhangzásu szó ugyanazon egy tőre. E nézet mellett szól az is, hogy azon fejlődési feltevés szerint, melylyel Benfey a* jus *szót magyarázza, annak eredetileg* jouos-*nak*, vagy jovos-*nak kellett hangzania.* Vagyis e szerint a jus alapértelmének megálla-

\+ Mindkét esetben a *yu* két értelme egy eredetibb alapértelemből sarjadzhatott ki. Érdekes volna pusztán fogalmi alapon is azon spekulálni, mi lehetett azon alapértelem. De ha ily alapértelem fel is volna találva, még mindig megmaradna a kérdés, ebből-e, vagy a két származék-értelem egyikéből és melyikéből keletkezett a *yós*, *jus*. Egy harmadik rokonhangzásu ige a sanskritban *yudh*, mely *heves rázást* és egyuttal *harczot* is jelent. Némelyek ezzel kapcsolják össze a *jubeo*-t, de ez nagyon kivételes nézet. Mellesleg mondva, a különböző nyelvekben mutatkozó pszikhológia azonossága szempontjából érdekes tény, hogy a német *fei* tő szintén rázást (pl. *Feim*, hab) is, harczolást is, védelmet, megóvást is jelent (Feh-de, fai-da, harcz, *Fei-nd*, ellenség, *feig*, megsebesült, halálra váló, gyáva, *feien*, megóvni).

Digitized by Google

pitását jucundus és juvo alapján nem köszönhettük merő véletlen találkozásnak. Ezen feltevést, a melyre tisztán fogalmi alapon jutottam, támogatja egy egészen uj nyelvészeti munka is. Láttuk, hogy Benfey azzal az érvvel utasitja el a *juvo* és *jubeo* tövének Wilbrandtnál előforduló azonositását, hogy *nincs róla tudomásunk*, hogy az előbbiben az *u* valaha *ou* lett volna, mig jubeo-ra nézve ez kétségtelen. Solmsen *Studien zur lateinischen Lautgeschichte* czimü, 1894-ben megjelent munkája azonban (131. lap) két *inscriptio*-ra utal, a melyek egyikében *iovent (= iouent*, l. a könyv előszavát), másikában *adiouta* fordul elő, a melyekről tehát Benfeynek, ugy látszik, nem volt tudomása. És Solmsen szerint: «a legnagyobb mértékben valószinü, hogy *iūvo* is *adiŭvo* összetett szóból általánosittatott és ebben **iŏvo*-ból keletkezett». «Jŭvo» — teszi hozzá Solmsen — «tehát az ó-indiai *vi-yavanta*-nak felel meg (Rig Veda 5. 2. 5.,) nem *yuvanta*-nak ib. 8. 71. 4,» a mi azt teszi, hogy *juvo* az összekötést és nem az elháritást jelentő *ju* igével rokon. *Vagyis ezen legujabb nyelvészeti, hangfejlődési munka inscriptiók alapján azt látszik mutatni, hogy a* jus-*nak a* juvo-*val és* jucundus-*szal való összekapcsolása, a melyből kiindultunk, nyelvészetileg is jogosult.*

Magáról a *jus*-ról térjünk át levezetésünknek, hogy ugy mondjuk, melléktermékeire.

Ugy látszik — és erre igen kényszeritő szükség mutatkozik — el kell ejtenünk a *jubeo*-nak a jó birásával, az uraskodással való értelmezését is: a nyelvészek többnyire elfogadják Benfey etimológiáját, mely a *dhâ* igére utal. Valóban *jubeo* nem is jelent uraskodást, sőt nem is parancsot, hanem parancsoló értelemben való *jav*-asolást (e magyar szó volna Benfey etimológiája szerint *jubeo* fogalmi analogonja); a *jubeo*-ban foglalt jó, ugy látszik, nem a jubeálás alanyára, hanem tárgyára vonatkozik; *jubeo* mellett soha sincs is személy megjelölve, a kinek a parancs szól: *jubeo* mindig *accusativus cum infinitivo*-t vonz, a melyben csak implicite jelöltetik meg, ki hajtsa végre a cselekményt, a mely a *jussum* tárgya. De ezzel valószinüleg el kell hogy essék a *jus*-*nak* mint ‚üdv, áldás, jó'-nak, a *fron* ‚szent' melléknévvel és a jubeo-nak *fronen* ‚parancsolni' igével való fogalmi azo-

Digitized by Google

nositása is, a melyet fölvetettünk. *Fron* ugyanis szent értelméhez valószinüleg az ‚uri, isteni' értelmen, *fronen* parancsolni értelméhez pedig az ‚uralkodás' értelmen keresztül jutott, mig *jus-* és *jubeo*-ban, ismételjük, a jó a tárgy jóságát jelenti. Kizárva azonban teljesen nincs, hogy ugyanez az eset *fron*-ban és *fronen*-ben is.

A *gioia*-t, *joie*-t, *gioviale*-t és *jocus*-t, azt hiszem, *juvo*-val és *jucundus*-szal rokonnak tekinthetjük.

Leist azon nézetet, hogy a *jus* és a δίκη először a birói eljárást, és hogy a *jus*-ban foglalt *jó* fogalom először a jó eljárást jelentette, nem látszik nekünk helyesnek. Több nyelvben vannak ugyan a *jog*-ot jelentő szavak között olyanok, a melyek először az eljárást jelentették (ugy látszik, a *törvény* is ily szó), de a *jus* nem teszi e benyomást. De még ha a *jus* eleinte az eljárást jelentette volna is, nem hiszszük, hogy a jog a jóval azért azonosittatott, mert a birói eljárás mint *jó eljárás* tünt fel, hanem ezen eljárás azért neveztetett a *jog*-nak, *jó*-nak, mert a jót biztositotta.

Leistnak azon tanát, hogy az eskü azért jutott a jus-szal rokon elnevezéséhez, mert az igazságszolgáltatással kapcsolatban tétetett le, nem tünik fel előttünk helyesnek. Mi azon elnevezés helyes magyarázata? e kérdés megoldása, valamint az eskü fogalmának fejlődése, behatóbb gondolkodást és tanulmányt igényelne, a milyet e tárgyra nem forditottunk. (V. ö. Ihering nézetünk szerint szintén helytelen magyarázatát, *Geist d. r. R. I. Th. 4. Aufl. 304.*)

V.

(A jus alapértelme.)

Bárminként álljon is a dolog azon kétes pontokra nézve, a melyeket felvetettünk és különösen akár *juvo*-val és *jucundus*-szal, akár *jungo*-val, akár mindkettővel egy közös tőből származzék a *jus* szó, akár, ***a mint legvalószinübbnek tartjuk, jungo-val közös tőből eredvén, azután származott legyen belőle juvo és jucundus***, a nyelvészet mai állása szerint *a jus szó alapjelentése, a melynek révén az a jog értelméhez jutott a ‚jó' az ‚öröm'*. A *jus*-ra nézve tehát ugyanaz áll e

Digitized by Google

tekintetben mint több más nyelv jogot jelentő szavaira nézve. Vagyis ezen esetben sincs igazuk azoknak, a kik — mint ezen esetben Ihering — minden népnek lépten-nyomon, minden dologban más gondolkodásmódot, szellemet tulajdonitanak, jóllehet az egy nyelvet beszélő és egy államot alkotó nép nem természetes faji egység, hanem (rendszerint keverék) összemüködési egyesület.

Esterházy Sándor nyomatékot helyez arra — és ebben az állitásban van igazság — hogy a jog először mint a jó, a jogos dolog, a jogos állapot, tehát mint a természeténél fogva jogos jelentkezik az emberek gondolatmenetében és nem mint a puszta tételes jog. (I. m.) Azt hiszi, hogy ennek a nyelv fejlődésében is kell mutatkoznia és azért hajlik azon véleményhez, hogy először keletkezett *justum* és azután ebből rövidités által *jus*. A fentebbiekből kitünik, hogy e lehetetlen nyelvfejlődési feltevésre sem a fogalmak, sem a szavak egymásutánjára vonatkozó tételének bebizonyitása végett szüksége nincs. *Jus* maga eredetileg a jót jelenti és ezáltal jut a jog értelméhez, vagyis magában *jus* jelentéseinek egymásutánjában mutatkozik a fogalmak és a nyelv fejlődésének egymásutánja, a melyet Eszterházy helyesen feltesz.+

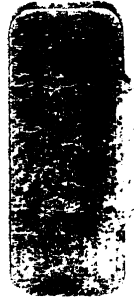
+ Esterházy téves etimologiájával kapcsolatban egy másik példájára is akarunk reámutatni az irodalomban annak, hogy egy bölcseleti tan támogatására való törekvés mily csodálatosan helytelen és erőszakos etimologiára vihet. Ihering (*Zweck im Recht* I. Bd. 2. Aufl. 365 l.) azt a — különben teljesen hamis — tételt állitja fel, hogy csak a hatalom, a törvényhozó és a biró lehet igazságos vagy igazságtalan, az alattvaló nem. Azután igy folytatja: «Die lateinische Sprache hat in *justitia* (d. i. die Macht oder der Wille, welcher *jus sistit*, d. h. das Recht, die Ordnung herstellt) diesen Gedanken treffend ausgeprägt, während unser deutsches Wort Gerechtigkeit das charakteristische Moment nicht hervorhebt». Minthogy *justus*, mint már kifejtettük, kétségtelenül époly egyszerüen származott *jus*, *juris*-ból, mint *robustus*, *robur*, *roboris*-ból, avagy *rusticus rus*, *ruris*-ból; minthogy *justus*-ból *justitia* világosan ugyanazon ártatlan *itia* főnévi képző által támadt, a melyet *avar-itia*, *læt-itia* és számos más, tulajdonságot jelentő szóban látunk; minthogy tehát *justitia*-nak *sisto*-hoz semmi köze nincsen: a nyelv megdicsért géniusza bizonyára még máig is mélyen pirul Ihering meg nem érdemelt bókján. — Vécsey Tamásnál is (i. h.) hasonló etimológia van jelezve: «Ennek [t. i. a jus-nak] megtartása (*juri stare*) nevezhető igazságnak (justitia)».

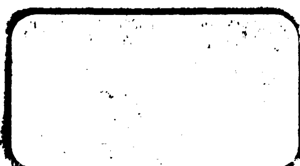
Digitized by Google

Digitized by Google

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google